

EKSTERNI SEKTOR

07

7.1. Platni Bilans

Deficit na tekućem računu platnog bilansa u periodu januar - septembar 2023. godine iznosio je 344,95 miliona eura i manji je za 28,44% u odnosu na isti period prethodne godine (sa kojim su vršena sva poređenja u ovoj cjelini izvještaja). Ovo je rezultat snažnog povećanja suficita na računu usluga, ostvarenog zahvaljujući rastu priliva od putovanja - turizma i transportnih usluga, kao i prihoda po osnovu telekomunikacionih, računarskih i informacionih usluga. Povećanje spoljnotrgovinskog deficita za 11,73%, rezultat je rasta uvoza, praćenog padom izvoza roba. Na računu primarnog i sekundarnog dohotka zabilježen je pad suficita u odnosu na uporedni period. Na finansijskom računu zabilježen je neto odliv kapitala kao rezultat pada neto priliva stranih direktnih investicija, uz istovremeno povećanje neto odliva po osnovu portfolio investicija i neto odliva na računu ostalih investicija.

Deficit na računu roba iznosio je 2.227,49 miliona eura i bio je za 11,73% veći u odnosu na uporedni period. Uvoz roba iznosio je 2.761,04 miliona eura i bio je za 198,46 miliona eura ili 7,74% veći nego u istom periodu prethodne godine, najvećim dijelom zbog rasta uvoza drumskih vozila i industrijskih mašina za opštu upotrebu, ali i zbog rasta uvoznih cijena. Istovremeno, ukupan izvoz roba iznosio je 533,55 miliona eura i smanjen je za 35,44 miliona eura ili 6,23% u odnosu na uporedni period, u najvećoj mjeri kao rezultat smanjenja izvoza obojenih metala, kao i izvoza mineralnih ruda i otpadaka od metala.

Na računu usluga ostvaren je suficit u iznosu od 1.483,06 miliona eura i veći je za 38,47% u odnosu na uporedni period, usljed rasta prihoda od 31,41%. Njihov rast prevashodno je rezultat povećanja prihoda po osnovu usluga putovanja - turizma, kao i prihoda po osnovu transporta. Istovremeno, na računu usluga zabilježen je i porast rashoda od 20,19%, što je rezultiralo ukupnim obimom razmjene usluga od 3.103,08 miliona eura, koji je u odnosu na uporedni period bio veći za 28,28%.

Na računima primarnih i sekundarnih dohodaka zabilježen je suficit od 399,48 miliona eura, što predstavlja pad od 9,32% u odnosu na isti period prethodne godine. Na računu primarnog dohotka realizovan je suficit u iznosu od 84,95 miliona eura, što je za 14,07 miliona eura manje nego u uporednom periodu. Ovakav ishod rezultat je povećanja rashoda od međunarodnih ulaganja za 28,59%, koji su iznosili 169,79 miliona eura.

Na računu sekundarnog dohotka zabilježen je suficit u iznosu od 314,54 miliona eura, što je za 7,90% manje u odnosu na isti period prethodne godine, a rezultat je, najvećim dijelom, povećanja odliva ličnih transfera od 21,35%. Priliv po osnovu doznaka iznosio je 595,05 miliona eura i bilježi pad od 5,32% u odnosu na uporedni period.

Na finansijskom računu u posmatranom periodu neto priliv stranih direktnih investicija (SDI) iznosio je 320,37 miliona eura, što predstavlja smanjenje od 47,14% u odnosu na uporedni period. Zabilježeni pad rezultat je smanjenja priliva po osnovu interkompanijskog duga koji je iznosio 197,91 milion eura (pad od 38,53%). Po osnovu portfolio investicija u posmatranom periodu zabilježen je neto odliv od 388,91 milion eura, što predstavlja rast od 276,41% i rezultat je povećanja ulaganja crnogorskih banka u dužničke hartije od vrijednosti (HOV). Na računu ostalih investicija zabilježen je neto odliv u iznosu od 455,04 miliona eura i veći je za 32,49% ili 111,58 miliona eura.

Tabela 7.1

Platni bilans Crne Gore, u 000 eura ⁶⁰				
R.br.	Naziv stavke	januar-septembar 2022. godine	januar-septembar 2023. godine	Promjena u %
1	TEKUĆI RAČUN	-482.076,26	-344.953,59	-28,44
1.A	SALDO ROBA I USLUGA	-922.596,71	-744.434,87	-19,31
1.A.a	Robe	-1.993.591,89	-2.227.492,52	11,73
1.A.a.1	Izvoz, f.o.b.	568.992,58	533.550,85	-6,23
1.A.a.2	Uvoz, f.o.b.	2.562.584,47	2.761.043,37	7,74
1.A.b	Usluge	1.070.995,17	1.483.057,65	38,47
1.A.b.1	Prihodi	1.744.958,98	2.293.069,13	31,41
1.A.b.2	Rashodi	673.963,81	810.011,48	20,19
1.B	Primarni dohodak	99.018,34	84.945,50	-14,21
1.B.1	Prihodi	281.550,65	306.418,17	8,83
1.B.2	Rashodi	182.532,31	221.472,67	21,33
1.C	Sekundarni dohodak	341.502,12	314.535,78	-7,90
1.C.1	Prihodi	412.033,01	402.385,82	-2,34
1.C.2	Rashodi	70.530,89	87.850,04	24,56
2	KAPITALNI RAČUN	-1.568,66	-28,64	1.725,80
2.A	Prihodi	0	0,00	
2.B	Rashodi	1.568,66	28,64	1.725,80
	SALDO TEKUĆEG I KAPITALNOG RAČUNA	-482.077,83	-344.982,23	-28,44
3	FINANSIJSKI RAČUN, neto	-5.365,66	170.396,77	
3.A	Neto povećanje finansijske aktive	486.125,87	349.155,52	-28,18
3.B	Neto povećanje obaveza	491.491,52	178.758,75	-63,63
3.1	Direktne investicije, neto	-606.014,29	-320.365,66	-47,14
3.1.1	Neto povećanje finansijske aktive	25.972,65	35.071,62	35,03
3.1.2	Neto povećanje obaveza	631.986,94	355.437,28	-43,76
3.2	Portfolio investicije, neto	103.321,99	388.914,70	276,41
3.2.1	Neto povećanje finansijske aktive	28.307,45	390.645,75	1.280,01
3.2.2	Neto povećanje obaveza	-75.014,54	1.731,05	
3.3	Finansijski derivati, neto	-13.862,85	-66.235,20	377,79
3.3.1	Neto povećanje finansijske aktive	-13.862,85	-66.191,04	377,47
3.3.2	Neto povećanje obaveza	0	44,16	
3.4	Ostale investicije, neto	343.467,81	455.044,73	32,49
3.4.1	Neto povećanje finansijske aktive	277.986,94	276.590,99	-0,50
3.4.2	Neto povećanje obaveza	-65.480,87	-178.453,74	172,53
3.5	Rezerve CBCG (promjene)	167.721,68	-286.961,80	
4	NETO GREŠKE I OMAŠKE (3-2-1)	476.712,17	515.379,00	8,11

Izvor: CBCG

7.1.1. Tekući i kapitalni račun platnog bilansa

Deficit na tekućem i kapitalnom računu platnog bilansa Crne Gore u periodu januar - septembar 2023. godine iznosio je 344,95 miliona eura i rezultat je deficita na računu roba, dok je na ostalim računima

⁶⁰ Podaci platnog bilansa Crne Gore objavljeni u skladu sa važećom metodologijom MMF-a (Priručnik za platni bilans i međunarodnu investicionu poziciju, šesto izdanje-BPM6) iz 2009. godine.

realizovan suficit (grafikon 7.1). Spoljnotrgovinski deficit iznosio je 2.227,49 miliona eura, dok je deficit u razmjeni roba i usluga iznosio 744,43 miliona eura i manji je za 178,16 miliona eura u odnosu na uporedni period, kao rezultat većeg na rasta suficita na računima usluga (za 412,06 miliona eura) u odnosu na rast deficita na računima roba (za 233,90 miliona eura). Stepenn pokrivenosti uvoza izvozom roba i usluga iznosio je 79,15%, što predstavlja rast od 7,66 pp u odnosu na uporedni period.

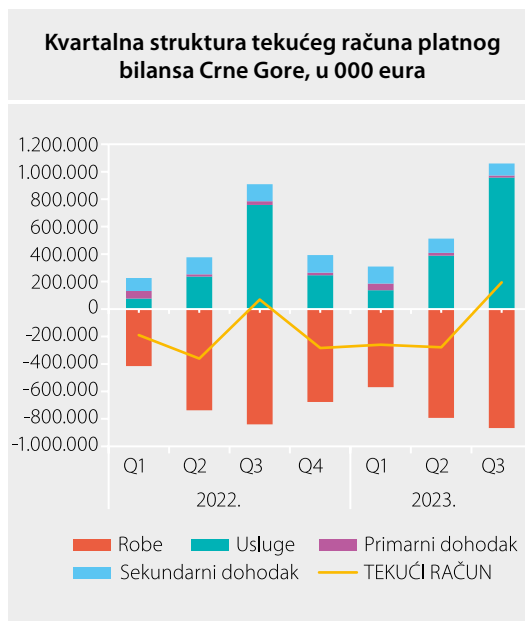
Na računima usluga u posmatranom periodu realizovani suficit iznosio je 1.483,06 miliona eura ili 38,47% više u odnosu na uporedni period, što je u najvećoj mjeri rezultat povećanja prihoda po osnovu usluga putovanja - turizma, transporta, kao i prihoda po osnovu telekomunikacionih, računarskih i informacionih usluga. Na računima primarnog i sekundarnog dohotka ostvaren je suficit od 399,48 miliona eura (pad od 41,04 miliona eura ili 9,32%).

7.1.1.1. Robna razmjena⁶¹

U periodu januar - septembar 2023. godine, prema podacima MONSTAT-a, došlo je do povećanja ukupne robne razmjene sa inostranstvom za 5,63% u poređenju sa istim periodom prethodne godine, kao rezultat rasta uvoza, dok je kod izvoza roba zabilježen pad. Zahvaljujući rastu uvoza (za 204,51 milion eura ili 7,75%), a usljed istovremenog pada izvoza (za 26,86 miliona eura ili 5,16%) došlo je do smanjenja pokrivenosti uvoza izvozom roba na 17,36%, što predstavlja pad od 2,36 pp u odnosu na pokrivenost koja je zabilježena u istom periodu prethodne godine (grafikon 7.2).

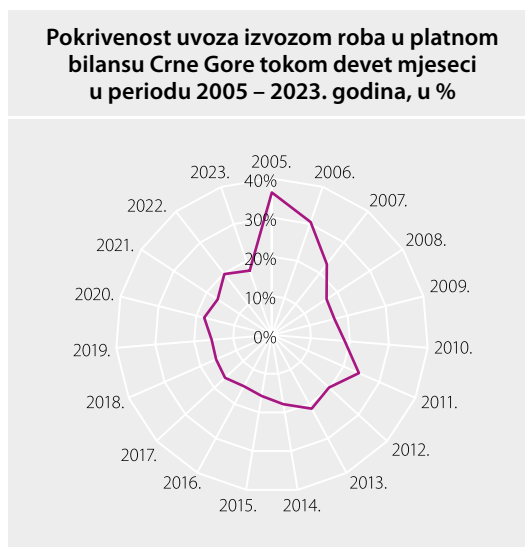
Ukupan izvoz roba u posmatranom periodu, prema podacima MONSTAT-a, iznosio je 493,44 miliona eura. Posmatrano po kategorijama SMTK⁶² (tabela 7.2), na pad ukupnog izvoza najviše je uticao pad kategorije *proizvodi svrstani prema materijalu*, čiji izvoz je iznosio 75,90 miliona eura i

Grafikon 7.1

Izvor: CBCG

Grafikon 7.2

Izvor: MONSTAT i kalkulacije CBCG

⁶¹ Metodološke napomene: Podaci o spoljnoj trgovini u platnom bilansu Crne Gore prikazani su po specijalnom sistemu trgovine. CBCG vrši prilagođavanje podataka dobijenih od MONSTAT-a za potrebe platnog bilansa u skladu sa metodologijom MMF-a (*Balance of Payments Manual, sixth edition, IMF, 2009*). Podaci o uvozu i izvozu roba prikazani su po f.o.b-u. Prilagodavanja koja CBCG vrši razlog su razlika u podacima prikazanim u tabeli 7.1 i podacima analiziranim u ovom poglavlju.

⁶² Standardna međunarodna trgovinska klasifikacija.

manji je za 77,14 miliona eura ili 50,40% u odnosu na isti period prethodne godine. Ovo je najvećim dijelom rezultat smanjenja izvoza u potkategoriji *obojeni metali*, gdje je vrijednost izvezeno robe iznosila 60,19 miliona eura, što predstavlja pad od 72,12 miliona eura ili smanjenje od 54,51% u odnosu na uporedni period.

U strukturi izvoza prema SMTK najviše je izvezeno proizvoda kategorije *mineralna goriva i maziva*, čiji izvoz je iznosio 210,64 miliona eura (42,69% ukupnog izvoza), što predstavlja povećanje od 47,15 miliona eura ili 28,84%. U okviru ove kategorije izdvaja se *električna energija* sa ukupnim izvozom od 184,67 miliona eura i u odnosu na uporedni period, veća je za 49,76 miliona eura ili 36,89%. Zatim slijedi prethodno pomenuta kategorija *proizvodi svrstani prema materijalu* sa učešćem od 15,38 % u ukupnom izvozu. Značajan udio u izvozu (12,25%) čini i kategorija *sirove materije, osim goriva*, koje je izvezeno u iznosu od 60,45 miliona eura, ali ipak za 7,22 miliona manje nego u uporednom periodu, čime je udio ove kategorije u ukupnom izvozu smanjen za 0,75 pp. U ovoj kategoriji najzastupljeniji su *pluta i drvo* sa izvozom od 31,53 miliona eura koji je zabilježio rast od 6,64% i *mineralne rude i otpaci metala* čiji izvoz je iznosio 24,07 miliona eura (pad od 27,05%).

Tabela 7.2

Struktura izvoza roba iz Crne Gore, u 000 eura							
				Učešće		Promjena	Promjena
		jan-sept 2022 (u 000 eur)	jan-sept 2023 (u 000 eur)	jan-sept 2022 (u %)	jan-sept 2023 (u %)	jan-sept 2023 jan-sept 2022. (u %)	jan-sept 2023 jan-sept 2022. (u 000 eur)
0	Hrana i žive životinje	29.209,33	31.759,77	5,61%	6,44%	8,73%	2.550,44
1	Piće i duvan	9.574,99	24.489,29	1,84%	4,96%	155,76%	14.914,30
2	Sirove materije, osim goriva	67.663,23	60.445,47	13,00%	12,25%	-10,67%	-7.217,76
3	Mineralna goriva i maziva	163.496,70	210.642,32	31,42%	42,69%	28,84%	47.145,62
4	Životinjska i biljna ulja i masti	1.080,96	1.598,33	0,21%	0,32%	47,86%	517,37
5	Hemijski proizvodi	28.947,70	36.777,49	5,56%	7,45%	27,05%	7.829,79
6	Proizvodi svrstani prema materijalu	153.042,56	75.901,67	29,41%	15,38%	-50,40%	-77.140,89
7	Mašine i transportni uređaji	48.538,06	26.539,26	9,33%	5,38%	-45,32%	-21.998,80
8	Razni gotovi proizvodi	18.749,07	19.084,50	3,60%	3,87%	1,79%	335,43
9	Proizvodi i transakcije, nigdje nepomenuti	0,00	6.200,00		1,26%		6.200,00
	UKUPNO:	520.302,60	493.438,10	100,00%	100,00%	-5,16%	-26.864,50

Izvor: MONSTAT i kalkulacije CBCG

Ukupan uvoz roba u posmatranom periodu, prema SMTK, iznosio je 2.841,94 miliona eura i povećan je za 7,75% u odnosu na uporedni period (tabela 7.3). Na povećanje uvoza u odnosu na isti period prethodne godine, posmatrano po kategorijama SMTK, najviše je uticao rast uvoza kategorije *mašine i transportni uređaji* (646,34 miliona eura) za 131,56 miliona eura ili 25,56%. Ovo je u najvećoj mjeri rezultat rasta uvoza potkategorije *drumska vozila* (234,94 miliona eura) koji je povećan za 75,86 miliona eura ili 47,69 % u odnosu na uporedni period. Na dodatni rast uvoza u ovoj kategoriji značajno je uticala i potkategorija *industrijske mašine za opštu upotrebu* (uvoz od 109,73 miliona eura) sa rastom od 31,54 miliona eura ili 40,34%.

U strukturi uvoza prema SMTK najviše je uvezeno proizvoda prethodno navedene kategorije *mašine i transportni uređaji*, čiji uvoz je činio 22,74% ukupnog uvoza (što je za 3,22 pp više u odnosu na udio

u uporednom periodu). Zatim slijede proizvodi kategorije *hrana i žive životinje* (19,71%), kojih je uvezeno u iznosu od 560,28 miliona eura, što predstavlja rast od 94,46 miliona eura ili 20,28% u odnosu na uporedni period i značajnim dijelom je rezultat rasta uvoznih cijena proizvoda ove kategorije. U okviru ove kategorije najzastupljeniji su: *meso i prerade od mesa* u iznosu od 124,10 miliona eura i *povrće i voće* u vrijednosti od 86,36 miliona eura. Značajno učešće u uvozu zabilježeno je i kod kategorije *proizvodi svrstani prema materijalu* sa 462,48 miliona eura, odnosno 16,27%. U okviru ove kategorije zabilježena vrijednost uvezenih proizvoda u potkategoriji *proizvodi od nemetalnih minerala* povećana je za 29,85% i iznosila je 119,77 miliona eura, dok je u potkategoriji *proizvodi od metala* uvoz iznosio 105,99 miliona eura (rast od 18,60% u odnosu na uporedni period).

Tabela 7.3

Struktura uvoza roba u Crnu Goru, u 000 eura							
				Učešće		Promjena	Nominalna razlika
		jan-sept 2022 (u 000 eur)	jan-sept 2023 (u 000 eur)	jan-sept 2022 (u %)	jan-sept 2023 (u %)	jan-sept 2023 jan-sept 2022. (u %)	jan-sept 2023 jan-sept 2022. (u 000 eur)
0	Hrana i žive životinje	465.818,75	560.275,06	17,66%	19,71%	20,28%	94.456,31
1	Piće i duvan	94.227,61	119.581,39	3,57%	4,21%	26,91%	25.353,78
2	Sirove materije, osim goriva	20.129,52	24.501,40	0,76%	0,86%	21,72%	4.371,88
3	Mineralna goriva i maziva	472.366,53	297.333,74	17,91%	10,46%	-37,05%	-175.032,79
4	Životinjska i biljna ulja i masti	22.875,49	13.754,82	0,87%	0,48%	-39,87%	9.120,67
5	Hemijski proizvodi	257.675,00	317.549,05	9,77%	11,17%	23,24%	59.874,05
6	Proizvodi svrstani prema materijalu	470.350,30	462.478,52	17,83%	16,27%	-1,67%	7.871,78
7	Mašine i transportni uređaji	514.777,40	646.341,17	19,52%	22,74%	25,56%	131.563,77
8	Razni gotovi proizvodi	319.209,67	395.191,62	12,10%	13,91%	23,80%	75.981,95
9	Proizvodi i transakcije, nigdje namentuti	4,87	4.934,38	0,00%	0,17%	101.029,54%	4.929,51
UKUPNO:		2.637.435,14	2.841.941,15	100,00%	100,00%	7,75%	204.506,01

Izvor: MONSTAT i kalkulacije CBCG

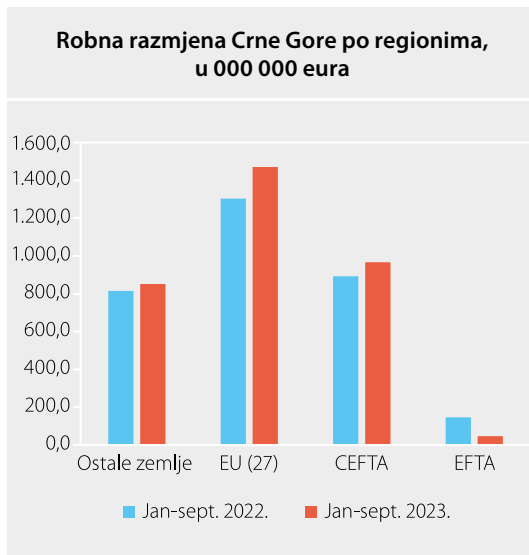
Kada govorimo o regionalnoj strukturi izvoza, u posmatranom periodu, glavni spoljnotrgovinski partneri Crne Gore bile su države CEFTA⁶³ grupacije u koje je izvezeno 46,50% roba, od čega najveći dio čini električna energija. Zatim slijede države članice EU sa učešćem od 36,66% u koje se najviše izvozi aluminijum i električna energija, te EFTA⁶⁴ (3,24%) i ostale zemlje (13,60%).

Najviše roba uvezeno je iz država EU (45,36%), a zatim iz država grupacija CEFTA i EFTA (25,96% i 1,06%), dok se na ostale države odnosi 27,62% ukupnog uvoza (grafikon 7.3). Ako se struktura uvoza iz pojedinih regiona posmatra po vrstama roba, iz EU država je najviše uvezeno nafte i naftnih derivata, kao i drumskih vozila, dok se iz CEFTA zemalja najviše uvoze električna energija, voda i hrana i žive životinje.

⁶³ Centralnoevropski sporazum o slobodnoj trgovini (eng. Central European Free Trade Agreement - CEFTA) je trgovinski sporazum između Albanije, Bosne i Hercegovine, Republike Sjeverne Makedonije, Moldavije, Srbije, Republike Kosova i Crne Gore.

⁶⁴ Evropska asocijacija za slobodnu trgovinu (eng. *European Free Trade Association* - EFTA) međunarodna vladina organizacija koju čine Island, Lihtenštajn, Norveška i Švajcarska.

Grafikon 7.3

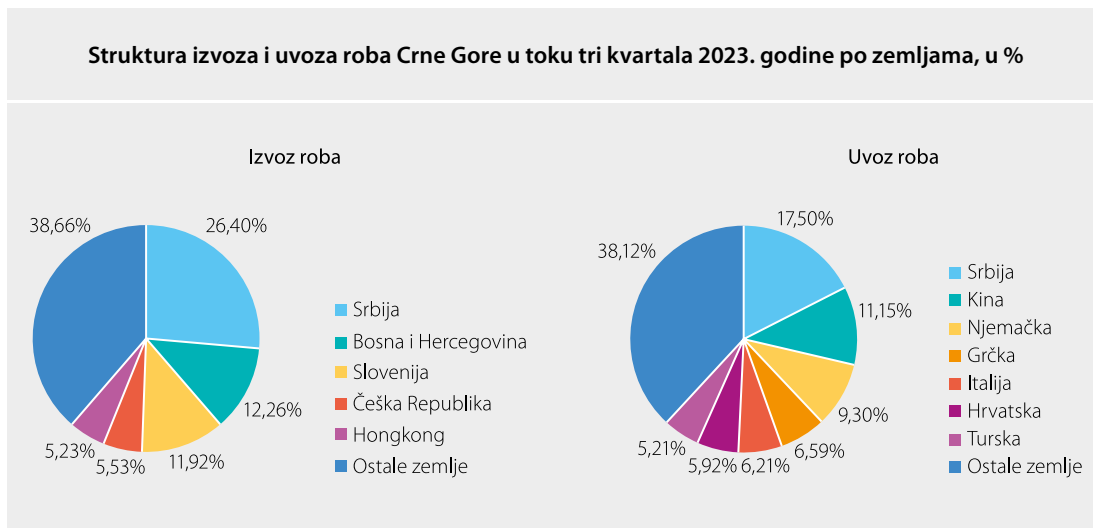

Izvor: MONSTAT

Na rast vrijednosti uvoza kategorije hrana i žive životinje uticala su inflatorna kretanja, kao i rast tražnje. U posmatranom periodu najviše proizvoda ove kategorije uvezeno je iz Srbije, Bosne i Hercegovine i Italije.

Pojedinačno, najveći partneri Crne Gore u izvozu bili su: Srbija (130,25 miliona eura), Bosna i Hercegovina (60,51 milion eura), te Slovenija (58,83 miliona eura). U uvozu, na prvom mjestu se nalazi Srbija (497,40 miliona eura), zatim slijede Kina (316,85 miliona eura) i Njemačka (264,34 miliona eura), (grafikon 7.4).

Grafikon 7.4

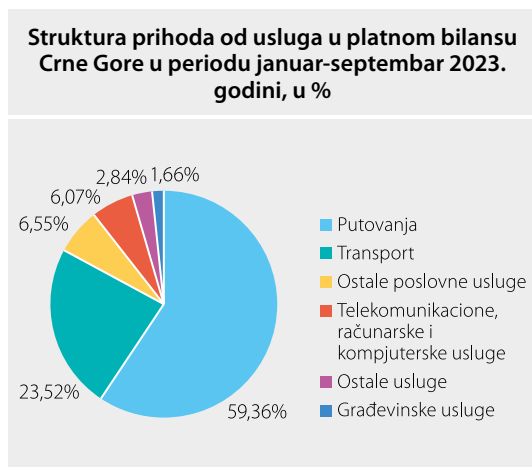
Izvor: MONSTAT i kalkulacije CBCG

7.1.1.2. Usluge

U međunarodnoj razmjeni usluga u periodu januar - septembar 2023. godine zabilježen je suficit u iznosu od 1.483,06 miliona eura, što je za 412,06 miliona eura ili 38,47% više u odnosu na uporedni period. Suficit na ovom računu realizovan je zahvaljujući većem rastu prihoda od rasta rashoda u odnosu na uporedni period (gledano u procentima, prihodi i rashodi su porasli za 31,41% i za 20,19%). Ukupan obim razmjene usluga iznosio je 3.103,08 miliona eura, što je za 28,28% više u odnosu na uporedni period.

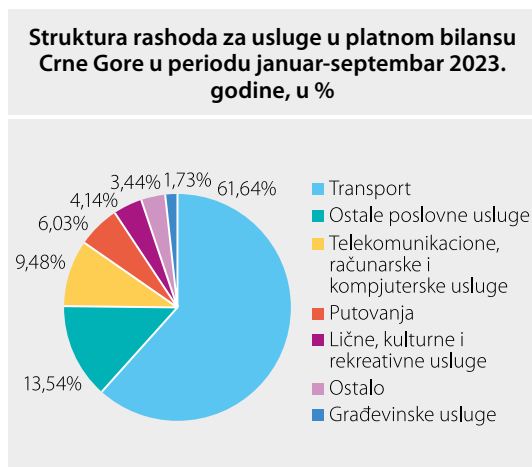
Ukupni prihodi od usluga iznosili su 2.293,07 miliona eura, ostvareni su najvećim dijelom po osnovu putovanja - turizma 1,361.17 miliona eura, transporta 539,31 milion eura (najviše po osnovu prenosa električne energije), zatim ostalih poslovnih usluga 150,21 milion eura (rast od 29,69 miliona eura) i

Grafikon 7.5

Izvor: CBCG

Grafikon 7.6

Izvor: CBCG

telekomunikacionih, računarskih i informatičkih usluga 139,14 miliona eura (rast od 11,99 miliona eura) (grafikon 7.5).

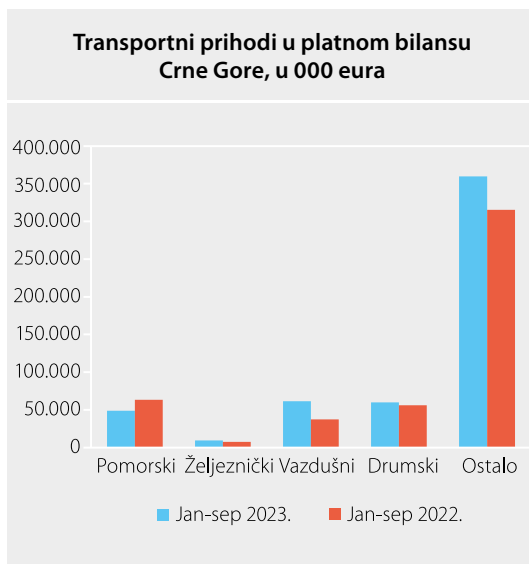
U periodu januar - septembar 2023. godine rashodi za usluge iznosili su 810,01 milion eura i bili su za 20,19% veći u odnosu na uporedni period. U strukturi rashoda najveće učešće (61,64%) imali su rashodi po osnovu transporta u iznosu od 499,29 miliona eura, a zatim slijede rashodi realizovani po osnovu ostalih poslovnih usluga (13,54%) koji su iznosili 109,65 miliona eura (grafikon 7.6). U okviru ove grupe usluga najveći rashodi realizovani su po osnovu profesionalnih i konsalting usluga u iznosu od 73,35 miliona eura, dok su sljedeći po veličini bili rashodi po osnovu tehničkih, trgovinskih i ostalih poslovnih usluga u iznosu od 29 miliona eura. Relativno visoki bili su i rashodi za telekomunikacione, računarske i kompjuterske usluge (76,80 miliona eura), kao i rashodi za putovanja (48,81 milion eura).

Na računu transportnih usluga u posmatranom periodu zabilježen je suficit u iznosu od 40,02 miliona eura što predstavlja smanjenje od 61,53 miliona eura u odnosu na uporedni period i rezultat je većeg rasta rashoda od rasta prihoda ove kategorije usluga. Povećanje rashoda za transportne usluge, u iznosu od 121,02 miliona eura na godišnjem nivou, rezultat je povećanja rashoda po osnovu svih ključnih kategorija usluga transporta, a najvećim djelom (46,89%) transporta električne energije.

Ukupni prihodi od transportnih usluga iznosili su 539,31 milion eura i veći su za 59,67 miliona eura ili 12,44% u odnosu na uporedni period. Najveći udio u ovim приходima, 79,41%, odnosi se na kategoriju »ostalo«, čiji dio su i prihodi po osnovu prenosa električne energije, koji su činili 54,08% ukupnih prihoda, a iznosili su 291,68 miliona eura (povećanje od 15,22%, u odnosu na uporedni period dijelom je posljedica rasta tražnje električne energije na međunarodnom tržištu), (grafikon 7.7).

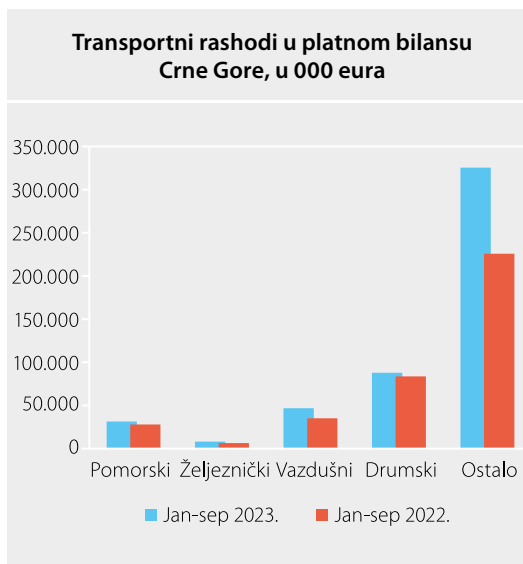
U strukturi prihoda od transportnih usluga vazdušni saobraćaj čini 11,38% drumski saobraćaj 11,13%, pomorski saobraćaj 9,02%, a željeznički 1,78%. Prihodi zabilježeni u vazdušnom saobraćaju iznosili su 61,36 miliona eura što predstavlja rast od 64,69%, a rezultat je povećanja prihoda po osnovu putničkog transporta vezanog za avio saobraćaj. Prihodi u drumskom saobraćaju iznosili su 60,02 miliona eura i bilježe rast od 7,37%. Prihodi zabilježeni u pomorskom saobraćaju iznosili su 48,67 miliona eura, što je za 23,38% manje u odnosu na uporedni period. U željezničkom saobraćaju prihodi su iznosili 9,60 miliona eura i veći su za 25,84% u odnosu na uporedni period. Prihodi realizovani po osnovu pomoći, podrške i ostalih transportnih usluga iznosili su 60,31 milion eura i na istom nivou su kao i u uporednom periodu.

Grafikon 7.7

Izvor: CBCG

Grafikon 7.8

Izvor: CBCG

Ukupni transportni rashodi iznosili su 499,29 miliona eura, što je za 121,02 miliona eura ili 31,99% više u odnosu na uporedni period. Najveći rashodi realizovani su po osnovu prenosa električne energije (dio kategorije »ostalo«) i drumskog saobraćaja, i oni čine 55,24%, odnosno 17,58% u ukupnim rashodima (vazdušni saobraćaj 9,37%, pomorski saobraćaj čini 6,29%, a željeznički saobraćaj 1,60% ukupnih transportnih rashoda, dok se na izvoz ostalih transportnih usluga odnosilo 9,92%). Rashodi u oblasti transporta električne energije iznosili su 275,81 milion eura (povećanje od 46,89%), i kao kod izvoza dijelom su posljedica rasta tražnje električne energije na međunarodnom tržištu. U oblasti drumskog saobraćaja rashodi su iznosili 87,76 miliona eura (povećanje od 5,11%), rashodi po osnovu vazdušnog saobraćaja 46,77 miliona eura (povećanje od 33,17%), dok su rashodi po osnovu pomorskog saobraćaja iznosili 31,39 miliona eura (povećanje od 13,10%). U oblasti željezničkog saobraćaja rashodi su iznosili 7,97 miliona eura i bilježe rast od 28,20%. Rashodi realizovani po osnovu pomoći, podrške i ostalih transportnih usluga iznosili su 40,69 miliona eura (rast od 12,12%).

Kada se uzmu u obzir sve vrste transporta, najveća razmjena usluga zabilježena je po osnovu teretnog transporta i to 366,54 miliona eura po osnovu uvoza i 381,17 miliona eura po osnovu izvoza.

U posmatranom periodu procijenjeni prihodi od putovanja-turizma iznosili su 1.361,17 miliona eura i veći su za 48,56% u odnosu na uporedni period. Rashodi po istom osnovu iznosili su 48,81 milion eura (rast od 17,67%), što je rezultiralo suficitom na ovom računu koji je iznosio 1.312,36 miliona eura, što predstavlja rast od 50,03% u odnosu na uporedni period.

U posmatranom periodu na računu *građevinskih usluga* zabilježen je ukupan prihod u iznosu od 38,01 milion eura (rast od 7,44% u odnosu na uporedni period), dok su rashodi po osnovu angažovanja nerezidenata u oblasti građevinarstva iznosili 14,02 miliona eura (pad od 29,17%). Ovakav odnos prihoda i rashoda po osnovu građevinskih usluga rezultirao je suficitom u iznosu od 23,99 miliona eura, što je za 53,91% više u odnosu na uporedni period.

Prihodi po osnovu *ostalih poslovnih usluga* iznosili su 150,21 milion eura, od čega se najveći dio, u iznosu od 106,27 miliona eura, odnosio na pružanje raznih poslovnih, profesionalnih i konsalting

usluga. Rashodi po osnovu ostalih poslovnih usluga iznosili su 109,65 miliona eura. Povećanje prihoda po ovom osnovu od 24,63%, uz smanjenje rashoda od 10,81%, dovelo je do suficita od 40,56 miliona eura.

7.1.1.3. Primarni dohodak

Na računu primarnog dohotka u prvih devet mjeseci 2023. godine realizovan je suficit u iznosu od 84,95 miliona eura, što predstavlja smanjenje od 14,21% u odnosu na isti period prethodne godine, a rezultat je povećanja rashoda od međunarodnih ulaganja za 28,59%, koji su iznosili 169,79 miliona eura, dok je priliv po osnovu kompenzacija zaposlenih ostao na približno istom nivou i iznosio je 266,74 miliona eura.

Prihodi zabilježeni po osnovu primarnog dohotka iznosili su 306,42 miliona eura (rast od 8,83% u odnosu na uporedni period), a realizovani su najvećim dijelom po osnovu kompenzacija zaposlenih (87,05%). Prihodi po osnovu dohotka od međunarodnih ulaganja iznosili su 39,68 miliona eura, od čega se najveći dio (87,37%) odnosio na priliv po osnovu kamata koji je iznosio 34,67 miliona eura (povećanje od 26,22 miliona eura u odnosu na uporedni period). Na priliv po osnovu isplaćenih dividendi odnosilo se 4,98 miliona eura (12,56%) i povećan je za 20,03% u odnosu na uporedni period.

Rashodi po osnovu primarnog dohotka u posmatranom periodu iznosili su 221,47 miliona eura (rast od 21,33% u odnosu na uporedni period), a najvećim dijelom su se odnosili na rashode po osnovu međunarodnih ulaganja, 169,79 miliona eura ili 76,66%, dok se 51,68 miliona eura ili 23,34% odnosilo na rashode po osnovu kompenzacija zaposlenih. Od ukupnih rashoda po osnovu međunarodnih ulaganja na otplatu kamata odnosilo se 128,15 miliona eura, što predstavlja povećanje od 49,37%.

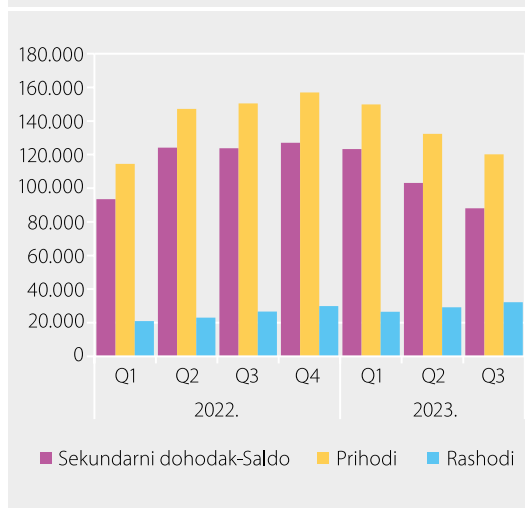
7.1.1.4. Sekundarni dohodak

U periodu januar-septembar 2023. godine suficit na računu sekundarnog dohotka iznosio je 314,54 miliona eura, što je za 7,90% manje u odnosu na uporedni period. Ovakvo kretanje rezultat je najvećim dijelom, povećanja odliva ličnih transfera od 21,35%.

Priliv po osnovu sekundarnog dohotka iznosio je 402,39 miliona eura (pad od 2,34%). Ako posmatramo njegovu strukturu, 87,95% priliva odnosno 353,90 miliona eura odnosilo se na ostale sektore, dok se na sektor države odnosio manji dio od 48,49 miliona eura i za 56,40% je veći u odnosu na prethodni period. Od ukupnog priliva transfera ostalih sektora, po osnovu ličnih transfera iz inostranstva realizovano je 293,91 milion eura (pad od 10,08%), dok je priliv po osnovu ostalih tekućih transfera iznosio 59,99 miliona eura (rast od 10,72%). Najveći dio ostalih tekućih transfera odnosio se na socijalna primanja (penzije) i iznosi 34,39 miliona eura (rast od 5,35%).

Grafikon 7.9

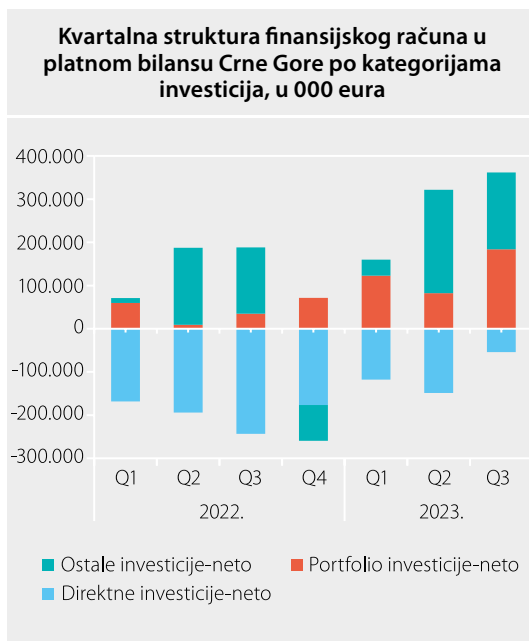
Kvartalna kretanja na računu sekundarnih dohodaka u platnom bilansu Crne Gore, u 000 eura

Izvor: CBCG

Odliv po osnovu sekundarnog dohotka, odnosno transfera u inostranstvo iznosio je 87,85 miliona eura, što predstavlja povećanje od 24,56% u odnosu na uporedni period. Najveći udio u ovom odlivu sredstava, 71,20 miliona eura, odnosio se na ostale sektore, dok se na sektor države odnosilo 16,65 miliona eura. U okviru odliva sredstava ostalih sektora, na lične transfere odnosilo se 42,83 miliona eura, što je za 21,35% više nego u posmatranom periodu, dok je odliv po osnovu ostalih tekućih transfera iznosio 28,37 miliona eura i za 14,15% je veći u odnosu na isti period.

Grafikon 7.10

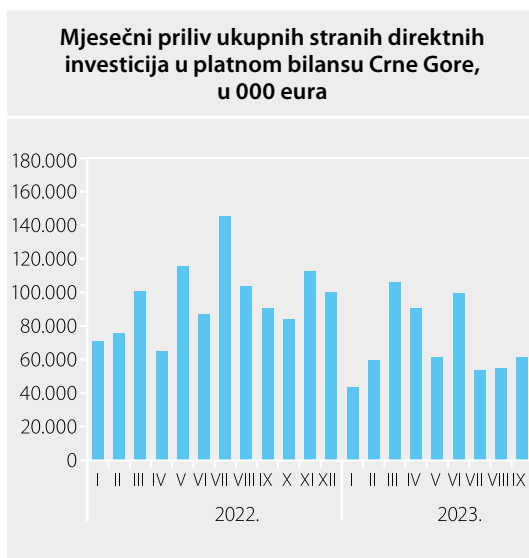
Izvor: CBCG

7.1.2. Finansijski račun

Na finansijskom računu u toku devet mjeseci 2023. godine ostvaren je neto odliv kapitala u vrijednosti od 170,40 miliona eura, dok je u istom periodu prethodne godine ostvaren neto priliv u iznosu od 5,37 miliona eura. Neto odliv na finansijskom računu rezultat je povećanja neto odliva na računu portfolio investicija, kao i smanjenja neto priliva stranih direktnih investicija (grafikon 7.10). Zabilježene promjene u dijelu SDI rezultat su prevashodno smanjenja priliva po osnovu interkompanijskog duga i priliva investicija u kompanije i banke.

Kretanja na finansijskom računu rezultat su većeg zaduživanja države na međunarodnom tržištu kapitala i kod inostranih banaka, ali i većeg zaduživanja ostalih sektora po osnovu kredita. Zabilježen je pad međukompanijskih kredita, dok je istovremeno evidentiran pad odliva po osnovu otplate ranije uzetih kredita.

Grafikon 7.11

Izvor: CBCG

Na računu direktnih investicija zabilježen je pad neto priliva. Neto priliv SDI iznosio je 320,37 miliona eura i manji je za 47,14% u poređenju sa istim periodom prethodne godine. Ukupan priliv stranih direktnih investicija iznosio je 631,36 miliona eura (grafikon 7.11), dok je istovremeno zabilježen odliv u vrijednosti od 310,99 miliona eura.

U posmatranom periodu ukupan priliv stranih direktnih investicija smanjen je za 223,46 miliona eura ili 26,14% u odnosu na uporedni period. Priliv po osnovu dužničkih ulaganja (interkompanijski dug) iznosio je 197,91 milion eura i smanjen je za 38,53%, dok su vlasnička ulaganja iznosila 403,87 miliona eura i smanjena su u odnosu na uporedni period za 13,39%.

U strukturi vlasničkih ulaganja (grafikon 7.12), 335,19 miliona eura odnosilo se na priliv po osnovu ulaganja u nekretnine (rast od 4,03%), dok je priliv po osnovu investicija u preduzeća i banke iznosio 68,68 miliona eura (pad od 52,35%). Priliv SDI u formi ostalih investicija, odnosno priliv po osnovu povlačenja ulaganja iz inostranstva, iznosio je 29,58 miliona eura (pad od 55,52%).

Ukupan odliv SDI u toku devet mjeseci 2023. godine iznosio je 310,99 miliona eura i povećan je za 62,19 miliona eura ili 24,99% u odnosu na uporedni period. U strukturi ukupnog odliva SDI, odliv po osnovu ulaganja rezidenata u inostranstvo iznosio je 64,66 miliona eura, dok su povlačenja sredstava nerezidenata investiranih u našu zemlju iznosila 246,33 miliona eura.

Na računu *portfolio investicija* u posmatranom periodu zabilježen je neto odliv u iznosu od 388,91 milion eura, što predstavlja rast od 276,41% u odnosu na uporedni period kada je neto odliv iznosio 103,32 miliona eura, i rezultat je većeg ulaganja kreditnih institucija na međunarodnom tržištu kapitala. Neto odliv na računu *ostalih investicija* iznosio je 455,04 miliona eura što predstavlja povećanje od 111,58 miliona eura u odnosu na uporedni period, kada je na ovom računu neto odliv iznosio 343,47 miliona eura, i rezultat je rasta domaćih depozita u inostranim bankama.

Priliv po osnovu povlačenja sredstava kredita od strane ostalih sektora iznosio je 131,32 miliona eura (rast od 11,96%), dok je istovremeno evidentiran odliv po osnovu otplate glavnice ostalih sektora u iznosu od 184,30 miliona eura (rast od 4,77%). Istovremeno, priliv po osnovu povlačenja sredstava kredita od strane države iznosio je 124,93 miliona eura (rast od 2,40%), dok je istovremeno evidentiran odliv po osnovu otplate glavnice u iznosu od 184,69 miliona eura (pad od 19,21%).

Na kraju devet mjeseci 2023. godine novčana sredstva Centralne banke na inoračunima i u trezoru smanjena su za 286,96 miliona eura u odnosu na stanje zabilježeno 31. decembar 2022. godine.

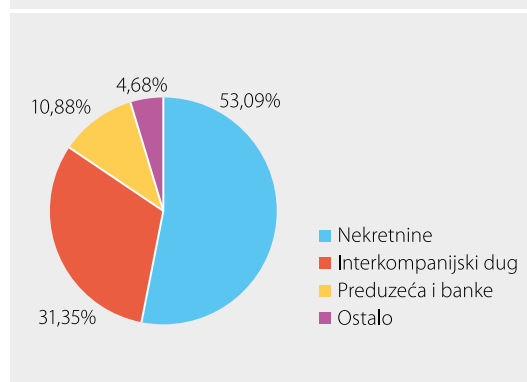
7.2. Spoljni dug

Prema preliminarnim podacima, ukupan spoljni dug Crne Gore na kraju trećeg kvartala 2023. godine⁶⁵ iznosio je 9.104,82 miliona eura i u odnosu na isti period prethodne godine manji je za 361,59 miliona eura, usljed značajnijeg smanjenja duga zabilježenog kod privatnog sektora u odnosu na smanjenje duga javnog sektora.

Na kraju trećeg kvartala 2023. godine u strukturi spoljnog duga Crne Gore na dug javnog sektora odnosilo se 40,61%, dok se 59,39% odnosilo na dug privatnog sektora.

Grafikon 7.12

Struktura ukupnog priliva stranih direktnih investicija u platnom bilansu Crne Gore u periodu januar-septembar 2023. godine, u %

Izvor: CBCG

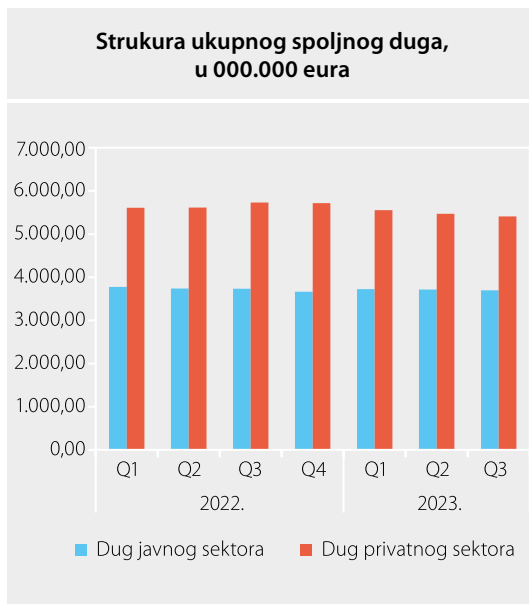
⁶⁵ Podatak o stanju duga na kvartalnom nivou objavljen po prvi put u septembru 2022. godine u skladu sa Kalendarom objavljivanja statističkih podataka, <https://www.cbcbg.me/me/statistika/kalendar-objavljivanja-statistike>

Tabela 7.4

Struktura spoljnog duga Crne Gore, u 000.000 eura i u %							
	Q1-2022.	Q2-2022.	Q3-2022.	Q4-2022.	Q1-2023.	Q2-2023.	Q3-2023.
Dug javnog sektora	3.775,55	3.739,31	3.734,53	3.662,57	3.723,23	3.715,99	3.697,65
Opšta država	3.671,19	3.632,18	3.624,49	3.557,56	3.619,56	3.613,40	3.593,62
Centralna banka	104,36	107,13	110,04	105,01	103,67	102,59	104,03
Dug privatnog sektora	5.609,93	5.612,80	5.731,87	5.715,01	5.553,05	5.471,35	5.407,17
Depozitne institucije	1.457,96	1.421,83	1.518,88	1.546,27	1.566,50	1.514,84	1.490,04
Ostali sektori	2.094,22	2.067,10	2.009,99	1.828,84	1.901,80	1.831,85	1.793,57
Interkompanijske pozajmice	2.057,75	2.123,87	2.203,00	2.339,90	2.084,75	2.124,66	2.123,56
Ukupan spoljni dug	9.385,49	9.352,11	9.466,40	9.377,58	9.276,28	9.187,35	9.104,82
Struktura spoljnog duga, u %							
Dug javnog sektora	40,23	39,98	39,45	39,06	40,14	40,45	40,61
Opšta država	39,12	38,83	38,29	37,94	39,02	39,33	39,47
Centralna banka	1,11	1,15	1,16	1,12	1,12	1,12	1,14
Dug privatnog sektora	59,77	60,02	60,55	60,94	59,86	59,55	59,39
Depozitne institucije	15,53	15,20	16,04	16,49	16,89	16,49	16,37
Ostali sektori	21,93	22,11	21,24	19,50	20,50	19,93	19,70
Interkompanijske pozajmice	22,31	22,71	23,27	24,95	22,47	23,13	23,32
Ukupan spoljni dug	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Izvor: CBCG i Ministarstvo finansija

Grafikon 7.13

Izvor: CBCG i Ministarstvo finansija

Spoljni dug javnog sektora iznosio je 3.697,65 miliona eura (za 36,88 miliona eura ili 1,16% manje u odnosu na isti period prethodne godine), od čega se na kategoriju opšta država odnosilo 3.593,62 miliona eura ili 97,19%. U strukturi kategorije opšta država na stanje duga po osnovu kreditnih obaveza odnosilo se 1.843,62 miliona eura ili 51,30%, po osnovu euroobveznica emitovanih u ranijim godinama 1.750,00 miliona eura ili 48,70%. U kategoriji spoljnog duga javnog sektora na Centralnu banku, odnosno alokaciju SDR kod MMF-a, odnosilo se 104,03 miliona eura ili 2,81%.

Spoljni dug privatnog sektora⁶⁶ iznosio je 5.407,17 miliona eura, što je za 324,70 miliona eura manje u odnosu na isti period prethodne godine (grafikon 7.13). Najveći dio duga privatnog sektora odnosio se na kredite, u iznosu od 4.050,82 miliona

⁶⁶ Privatni sektor obuhvata: depozitne institucije osim centralne banke (poslovne banke) i ostale sektore (sve finansijske institucije osim banaka, nefinansijska privredna društva, neprofitne institucije koje pružaju usluge domaćinstvima i domaćinstva, uključujući preduzetnike i fizička lica) i direktna ulaganja (interkompanijske pozajmice). Podaci o dugu privatnog sektora uključuju procenjeniji dug fizičkih lica, kao i procenu duga preduzeća koja nisu dostavila izvještaje, na bazi neto tokova iz platnog bilansa (ITRS).

eura ili 74,92%, od čega se značajan dio odnosio na interkompanijske pozajmice, 2.123,56 miliona eura.

Dug ostalog sektora iznosio je 1.793,57 miliona eura ili 33,17% spoljnog duga privatnog sektora. Obaveze depozitnih institucija prema inostranstvu iznosile su 1.490,04 miliona eura ili 27,56% duga privatnog sektora, od čega se najveći dio odnosio na depozite, 1.329,00 miliona eura.

U valutnoj strukturi ukupnog spoljnog duga dominirao je euro sa približno 90% učešća, što rizik zemlje čini relativno niskim imajući u vidu da je euro u Crnoj Gori zvanično sredstvo plaćanja. Struktura spoljnog duga privatnog sektora prema ročnosti je povoljna s obzirom da je oko 95% dugoročnog karaktera (ne uključujući depozite).

7.3. Međunarodna investiciona pozicija

Na kraju trećeg kvartala 2023. godine neto međunarodna investiciona pozicija (MIP) Crne Gore iznosila je -7.037,20 miliona eura. Ukupna potraživanja rezidenata prema inostranstvu iznosila su 5.229,71 milion eura, dok su obaveze iznosile 12.266,91 milion eura.

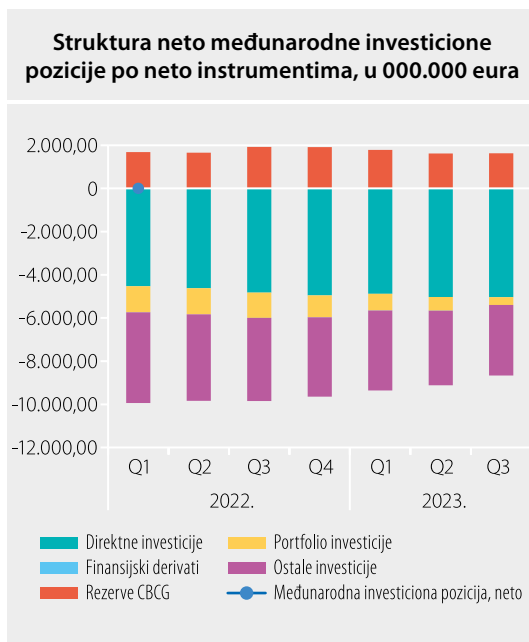
Tabela 7.5

Struktura međunarodne investicione pozicije Crne Gore, u 000.000 eura										
	Neto MIP Q3-2022.	Učešće %	Neto MIP Q4-2022.	Učešće %	Neto MIP Q1-2023.	Učešće %	Neto MIP Q2-2023.	Učešće %	Neto MIP Q3-2023.	Učešće %
1. Međunarodna investiciona pozicija, neto	-7.924,96		-7.726,64		-7.567,69		-7.498,31		-7.037,20	
2. SREDSTVA	4.368,61	100,00%	4.485,09	100,00%	4.743,95	100,00%	4.830,87	100,00%	5.229,71	100,00%
2.1. Direktno investicije	190,33	4,36%	198,54	4,43%	210,59	4,44%	210,32	4,35%	217,67	4,16%
2.2. Portfolio investicije	593,78	13,59%	761,49	16,98%	1.010,09	21,29%	1.146,51	23,73%	1.424,29	27,23%
2.3. Finansijski derivati	0,04	0,00%	0,02	0,00%	0,02	0,00%	0,27	0,01%	0,04	0,00%
2.4. Ostale investicije	1.661,16	38,02%	1.610,42	35,91%	1.736,02	36,59%	1.857,61	38,45%	1.963,58	37,55%
2.5. Rezerve CBCG	1.923,30	44,03%	1.914,62	42,69%	1.787,23	37,67%	1.616,16	33,46%	1.624,12	31,06%
3. OBAVEZE	12.293,57	100,00%	12.211,74	100,00%	12.311,63	100,00%	12.329,19	100,00%	12.266,91	100,00%
3.1. Direktno investicije	5.011,74	40,77%	5.153,06	42,20%	5.093,95	41,38%	5.237,99	42,48%	5.255,10	42,84%
3.2. Portfolio investicije	1.774,85	14,44%	1.777,54	14,56%	1.782,37	14,48%	1.784,82	14,48%	1.784,86	14,55%
3.3. Finansijski derivati	0,08	0,00%	0,05	0,00%	0,31	0,00%	0,32	0,00%	0,04	0,00%
3.4. Ostale investicije	5.506,90	44,79%	5.281,09	43,25%	5.435,00	44,15%	5.306,06	43,04%	5.226,91	42,61%

Izvor: CBCG

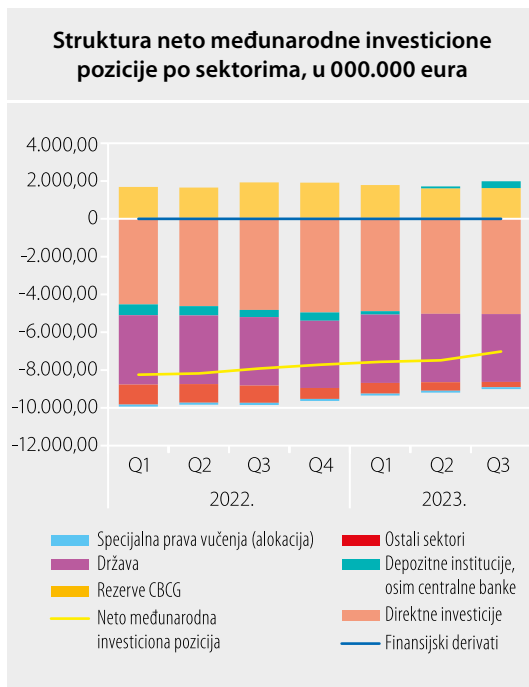
U poređenju sa krajem trećeg kvartala 2022. godine, negativna neto međunarodna investiciona pozicija smanjena je za 887,76 miliona eura, uglavnom zbog značajnijeg povećanja finansijskih sredstava (za 861,10 miliona eura). Preliminarni podaci pokazuju da je u odnosu na isti period prethodne godine zabilježeno smanjenje negativnih neto pozicije (sredstva minus obaveze) kod ostalih investicija za 582,42 miliona eura, zatim neto pozicije kod portfolio investicija za 820,50 miliona eura, dok je negativna neto pozicija kod stranih direktnih investicija povećana za 216,01 milion eura.

Grafikon 7.14

Izvor: CBCG

Grafikon 7.15

Izvor: CBCG

Rast na strani sredstava tokom trećeg kvartala 2023. godine u odnosu na posmatrani period prošle godine u najvećem dijelu generisan je rastom pozicija portfolio investicija i ostalih investicija. Analizirajući strukturu aktive po finansijskim instrumentima, ostale investicije imaju dominantno učešće (37,55% ukupnih sredstava), kao i rezerve CBCG (31,06% ukupnih sredstava), a zatim portfolio investicije (27,23%).

Analiza strukture ukupnih finansijskih obaveza Crne Gore prema inostranstvu pokazuje da je najveće učešće ostalih investicija, 42,61% (5.226,91 milion eura) i direktnih investicija, 42,84% (5.255,10 miliona eura), od čega se najviše odnosi na vlasnička ulaganja 59,59% (3.131.54 miliona eura).

Tokom trećeg kvartala 2023. godine zabilježen je pad po osnovu ostalih investicija na strani finansijskih obaveza Crne Gore u odnosu na isti period prethodne godine, za 279,99 miliona eura, tako da su one na kraju posmatranog perioda iznosile 5.226,91 milion eura (udio od 42,61% u ukupnim obavezama). Uz godišnje smanjenje od 349,66 miliona eura, dominiraju krediti sa 3.770,88 miliona eura (udio od 30,74% u ukupnim obavezama).

Na kraju trećeg kvartala 2023. godine učešće obaveza po osnovu portfolio investicija u ukupnim obavezama iznosilo je 1.784,86 miliona eura ili 14,55% (od čega su najveći dio činile obaveze po osnovu emitovanih euroobveznica).